

9^η Διδακτική Ενότητα (Φάκελος Υλικού)

Η αλληγορία του σπηλαίου: η παιδεία.

Ερμηνευτικά Σχόλια

A. Φιλοσοφικός Λόγος (σελίδες 108-109)

παιδεία: αρχικά η λέξη σημαίνει αυτό που πρέπει να μάθει το παιδί. Ήδη όμως από τον 5ον αι., ως όρος της παιδαγωγικής δηλώνει τη γενική καλλιέργεια, που είναι προνόμιο μόνο του ανθρώπου -γι' αυτόν τον λόγο άλλωστε αποδίδεται στα λατινικά ως humanitas. Βάση της παιδείας είναι για τον Πλάτωνα η μουσική (λογοτεχνία, τραγούδι, καλλιέργεια της καλλιτεχνικής ευαισθησίας) και η γυμναστική (βλ. Πολιτεία 376e)· παίδευση είναι η πορεία προς την παιδεία (Πλατ. Όροι 410: παίδευσις παιδείας παράδοσις).

μάθημα... μέγιστον: βλ. Πολιτεία 505a «ἐπεὶ ὅτι γε ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα μέγιστον μάθημα, πολλάκις ἀκήκοας».

τὸ ἀγαθόν: Ο Πλάτωνας δεν δίνει μια σαφή ερμηνεία για αυτόν τον όρο που είναι από τους βασικότερους στο φιλοσοφικό του σύστημα παρά αρκείται σε ορισμένους υπαινιγμούς. Αγαθόν πάντως είναι α) το εἶναι και ὅ,τι διατηρεῖ το εἶναι· β) η τάξη, ο κόσμος και η ενότητα που διαπερνά και συνέχει την πολλαπλότητα· γ) ὅ,τι παρέχει την αλήθεια και την επιστήμη (Πολ. 509a). Η έκφραση αὐτὸ τὸ ἀγαθόν φαίνεται να δηλώνει την ὑψιστη αρχή και την πηγή του ὄντος και της γνώσης. Βλ. Πολιτεία 508e: «Τοῦτο τοίνυν τὸ τὴν ἀλήθειαν παρέχον τοῖς γινωσκομένοις καὶ τῷ γινώσκοντι τὴν δύναμιν ἀποδιδὼν τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέαν φάθι εἶναι». Πάντως ἡδη στην αρχαιότητα το Πλάτωνος ἀγαθόν ἦταν παροιμιακή έκφραση για κάτι το ασαφές και σκοτεινό. Πρβλ. Ἄμφις (στον Διογ. Λαέρτιο III 27).

«ἤττον οἶδα τοῦτ' ἐγώ,

ὃ δέσποτ', ἢ τὸ Πλάτωνος ἀγαθόν».

(Μιλᾷ προφανῶς κάποιος δούλος και λέγει στον κύριό του: αυτό το πράγμα το γνωρίζω λιγότερο από ὅ,τι γνωρίζω το Αγαθόν του Πλάτωνα, δηλαδή το σκοτεινό αυτό φιλοσόφημα).

«... πάλιν καταβαίνειν» (βλ. Φ.Υ. Ενότητα 10)

πρβλ. Πολιτ. 539e «μετὰ γὰρ τοῦτο καταβιβαστέοι ἔσονται σοι εἰς τὸ σπήλαιον πάλιν ἐκεῖνο, καὶ ἀναγκαστέοι ἄρχειν...».

Οι φύλακες λοιπόν αφού θα έχουν εκπαιδευτεί ορθά και θα έχουν φιλοσοφήσει, οφείλουν να κατεβούν στο σπήλαιο, δηλαδή στην πρακτική πολιτική, για να ωφεληθούν με τις γνώσεις τους και την αρετή τους την πόλη ολόκληρη. Ειδικότερα, οι φύλακες θα πρέπει ὅταν φτάσουν στην ηλικία των 35 ετών να άρχουν στον πόλεμο και να αναλαμβάνουν αξιώματα που αρμόζουν σε νέους. Ὅταν γίνουν 50 ετών, τότε πια μπορούν να μοιράζουν τον χρόνο τους ανάμεσα στη φιλοσοφία και στην άσκηση της εξουσίας. Ὅταν θα έχουν εκπαιδεύσει τους διαδόχους τους θα είναι έτοιμοι πια να φύγουν από τη ζωή και να κατοικήσουν στις νήσους των Μακάρων.

μακάρων νήσοις: νησιά στη Δύση πέρα από τις στήλες του Ηρακλέους στο ρεύμα του Ωκεανού. Εκεί, σύμφωνα με τις λαϊκές δοξασίες, ζούσαν οι ήρωες, οι άνθρωποι της χρυσής εποχής (η πρώτη γενιά του ανθρωπίνου γένους) καθώς και οι ευσεβείς.

B. Θέμα της 9ης Διδακτικής Ενότητας

Το περιεχόμενο της παιδείας και η λειτουργία της.

Γ. Δομή της ενότητας

1. Απορρίπτεται η άποψη των επαγγελματιών της εκπαίδευσης (σοφιστών) πως η παιδεία έχει τη δυνατότητα να εμφυτεύει τις γνώσεις στην ψυχή. Στήριξη: Η παρομοίωση με τους τυφλούς που αποκτούν την όραση. Ο Γλαύκωνας συμφωνεί.

2. Ο άνθρωπος έχει μέσα στην ψυχή του τη δυνατότητα και το κατάλληλο όργανο για να οδηγηθεί στη γνώση. Στήριξη:

Η παρομοίωση με τη στροφή όλου του σώματος προς το φως. Ο Γλαύκωνας συμφωνεί.

3. Ορισμός της παιδείας ως τέχνης της «περιαγωγής» της ψυχής. Το παράδειγμα με την όραση. Ο Γλαύκωνας συμφωνεί.

4. Οι διαφορές της φρόνησης από τις άλλες αρετές του ανθρώπου. Ο καθοριστικός ρόλος της «περιαγωγής».

Δ. Φάκελος Υλικού: Ερμηνευτικά Σχόλια, σελίδα 91.

Συμπληρωματικά Σχόλια

(Βασίλειος Μπετσάκος, Επιμορφωτικό Υλικό για τα Αρχαία Ελληνικά Γ' Λυκείου: 9η Ενότητα)

Δ Παράγραφος

Κατανόηση. Οι εσωτερικές γνωστικές ικανότητες του ανθρώπου και ειδικότερα, η διανοητική του ικανότητα, το *φρονήσαι*, διαφέρει από τις άλλες ικανότητες της ψυχής του:

δεν ριζώνει στη σωματικότητά του αλλά έχει περισσότερο θεϊκή προέλευση από οτιδήποτε άλλο έχει ο άνθρωπος (*μᾶλλον θειοτέρου τινός τυγχάνει*).

Εμβάθυνση. Οι υπόλοιπες (πέρα από τη φρόνηση) αρετές της ψυχής (ακριβέστερα, οι θεωρούμενες ως τέτοιες-καλούμεναι) εμφανίζονται και αποκτώνται με τη συνήθεια και την άσκηση. Όπως θα δούμε και στα *Ἠθικά Νικομάχεια* του Αριστοτέλη, πρόκειται για τις ηθικές αρετές, π.χ την ανδρεία ή την πραότητα. Έτσι, είναι εξηγήσιμες και διδακτές. Όμως, η αρετή της ανθρώπινης διάνοιας, η *φρόνησις* (η λογική ικανότητα) είναι κατ' αρχάς μια έμφυτη και δυσερμήνευτη δυνατότητα. Για αυτό και η ενύπαρξή της στον άνθρωπο ανάγεται από τον Πλάτωνα (όπως και τον Αριστοτέλη, και άλλους αρχαίους φιλοσόφους) στον θεό, ως εκείνη η ανθρώπινη ιδιότητα που προσεγγίζει περισσότερο στις θείες ιδιότητες. Στον άνθρωπο όμως επαφίεται ο τρόπος που θα τη διαχειριστεί (θέμα ελεύθερης βούλησης). Αν πραγματοποιηθεί η *περιαγωγή της ψυχής*, τότε το ανθρώπινο λογικό αποβαίνει χρήσιμο και ωφέλιμο. Ωστόσο, χωρίς τη στροφή προς το Αγαθό, το ανθρώπινο μυαλό δεν είναι μόνο άχρηστο αλλά και βλαβερό.

- **Η όραση των ματιών και της ψυχής/νου. Ο απελευθερωτικός ρόλος της παιδείας.**

Κατ' αρχάς, πρέπει να απομακρυνθούμε από τη σύγχρονη καθημερινή αντίληψη για την όραση: την κατανοούμε ως μια ανθρώπινη αισθητική ικανότητα που περιλαμβάνει μόνο δύο όρους, το υποκείμενο που βλέπει και το ορατό αντικείμενο. Όμως, για τους αρχαίους Έλληνες είναι απαραίτητος και ένας τρίτος, ενδιάμεσος, παράγοντας της όρασης, το φως. Χωρίς αυτό, δεν υπάρχει όραση, δεν γεφυρώνεται το υποκείμενο και το αντικείμενο. Το ίδιο το μάτι έχει μια ηλιακή φύση, εκπέμπει φως. Και αυτό το φως, ενσωματωμένο στο φως του ήλιου, επιτρέπει την όραση.

Επομένως, ο πρώτος απελευθερωτικός όρος για τους δεσμώτες είναι να συνειδητοποιήσουν τον ρόλο του ηλιακού φωτός στον ορατό καθημερινό μας κόσμο. Έτσι, στη συνέχεια θα είναι σε θέση να συνειδητοποιήσουν και τον ρόλο του Αγαθού στον κόσμο της νόησης: Εάν οι Ιδέες επιτρέπουν μια αληθινή θέαση του κόσμου, αυτό γίνεται γιατί υπάρχει το Αγαθό.

- Με τον μύθο του σπηλαιίου παρουσιάζεται έτσι μια δυναμική εικόνα για την ικανότητα της φιλοσοφίας να διαφωτίζει και να ελευθερώνει. Η γνώση του ανθρώπου, της κοινωνίας και του κόσμου, η χρήση της λογικής για τη ρύθμιση και καθοδήγηση της ζωής σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο, απεικονίζονται στο *Σπήλαιο* ως κάτι βαθύτατα απελευθερωτικό. Πρόκειται για μια ουσιαστική, υπαρξιακή μεταστροφή, μια αλλαγή του ανθρώπου και της σχέσης του με τον κόσμο.

*** έπαγγελλόμενοι τινές**

Σωκράτης και σοφιστές: είναι γνωστή η εντελώς διαφορετική στάση τους στο θέμα της παιδείας. Έτσι, ο Σωκράτης δεν άσκησε επαγγελματικά (επ' αμοιβή) τη διδασκαλία. Πίστευε ότι δεν μεταδίδει γνώσεις, απλά βοηθάει τον συνομιλητή του να τις

ανακαλύπτει μέσα του: το παιδί δεν το γεννά η μαία αλλά η μητέρα του. Αντίθετα, πολλοί σοφιστές άσκησαν επαγγελματικά τη διδασκαλία, μεταδίδοντας στους μαθητές τους γνώσεις πολιτικής, ρητορικής και άλλες. Αντίστοιχες προς τους υψηλούς στόχους των πλουσίων και φιλόδοξων μαθητών τους ήταν και οι αμοιβές τους.

★ Με την τετραπλή χρήση της αντωνυμίας ἐν στην πρώτη παράγραφο, ο Πλάτων προσπαθεί να αισθητοποιήσει τον εσωτερικό, βιωματικό χαρακτήρα της γνώσης.

★ **σημαίνει:** Το ρήμα επιλέγεται και χρησιμοποιείται εδώ με φιλοσοφικά αυστηρό τρόπο. Ο πλατωνικός λόγος θα αντέφασκε αν και αυτός μας έδινε εδώ έτοιμες γνώσεις για το πώς πρέπει να λειτουργεί η παιδεία. Με το ρήμα *σημαίνω* δηλώνεται εκείνη η γνωστική διαδικασία που προϋποθέτει τη συμμετοχή του ίδιου του υποκειμένου της γνώσης (του αναγνώστη, του μαθητή) σε μια μυητική, βιωματική διαδικασία που θα τον οδηγήσει στην ανακάλυψη των ουσιαστικών *σημαινομένων*. Ενδεικτική είναι και η ρήση του Ηρακλείτου για τον θεό του δελφικού μαντείου: *οὐδέ λέγει, οὐδέ κρύπτει αλλά σημαίνει*.

Καλή μελέτη!

www.dschoool.gr

filnoi.blogspot.com Βασίλειος Μπετσάκος, Επιμορφωτικό Υλικό για τα Αρχαία Ελληνικά Γ Λυκείου: 9^η Ενότητα

Α. Παπαθανασίου, Αρχαία Ελληνικά Ι, Φάκελος Υλικού, Γ Λυκείου, Ομάδα Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών, Μεταίχμιο, 2019

Υ.Π.Ε.Θ, Ι.Ε.Π, Αρχαία Ελληνικά, Φιλοσοφικός Λόγος, Γ
Γενικού Λυκείου, Ομάδας Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών
Σπουδών, Ι.Τ.Υ.Ε, «Διόφαντος», Αθήνα, 2016).

19-1-2021

63^ο Γενικό Λύκειο Αθηνών

Μαρία Ευγενίου